

MOZART LELKE.*

IGEN elterjedt nézet, hogy Mozartban élesen el kell különítenünk a *művészt* az *embertől*. Első pillanatra ez mindenképen indokolt. Az az egyéniség, mely Mozart élete folyásában s leveleiben élénk tárul, valóban távol áll mindattól, amit a mai köztudat jellemzőnek tart a művészek életében. Egy vidám, erősen kispolgárius gondolkodású salzburgi fiatalember képe bontakozik ki előttünk, kiben legkisebb nyoma sincs a forradalmiságnak, a céltudatos újítás tudatának. Mélyen nemeslelkű; mindhaláláig erős és rendíthetetlen katolikus hívő, öntudatos német hazafi. Jellemében általában uralkodó vonás a szeretet és hűség, mellyel szülei s nővére iránt viseltetik. Hagyomány- és tekintélytisztelő. Igen takarékos, szeretne sok pénzt keresni, humorral nézi az életet s kedveli a néha kissé vaskos tréfákat és szójátékokat. Korán s tiszta lélekkel házasodik, családját teljes szívvel szereti s érte minden áldozatra kész. Vágyának ne-
továbbja, hogy biztos fizetésű szerény karmesteri állásba jusson s bár tisztában van nagy művészi hivatottságával, nyoma sincs benne az önérzet túltengésének. A zenéről nem sokat filozofál, de mint magától értetődő kifejezőeszközzől beszél. Hogyan termelhette e látszólag szűkkeretű, csaknem nyárspolgárius élet azt a hatalmas kozmikus zenét, amelyet egy *Beethoven* mindenek fölé emelt s amelyben az emberi művészet talán legközelebb jutott Isten örök és tökéletes életének harmóniájához?

E probléma megfejthetetlen mindaddig, míg merőben elszigetelten tekintjük. Ám rögtön reményünk támad megoldására, ha észrevesszük, hogy a legnagyobb alkotó lángelmék egy egész osztályára épp az a jellemző, hogy a kispolgári élet keretében és talaján bontakoznak ki. Csak három példát említünk a legnagyobbak közül: *Leibniz*-et, *Kant*-ot és *Goethé*-t.

Mindhárom époly tipikus kispolgár, mint Mozart. *Leibniz* — minden idők egyik legnagyobb tudományos és filozófiai szelleme — azt a jellemző kispolgári vonást mutatja, hogy a külső dekórumoknak és rendjeleknek szertelenül nagy értéket tulajdonít; életmódja is teljesen ebben a keretben mozog. *Kant* a maga igénytelen kisvárosi életét Königsbergben éli le, honnan soha ki nem mozdul; minden szórakozása a kispolgári örömszórakozások keresésében merül ki. *Goethe* is csodálatosan egyesíti az évezredekre és világokra terjedő szellemi életét a takarékos és kicsinyes háztartási ember minden vonásával; amellet annyira kisvárosi ember, hogy más környezetben elképzelhetetlen volna. Hogyan lehetséges ez paradoxon?

A kispolgárt, szemben úgy a «nagyúri», mint a «bohème» életfelfogással, különösen két vonás jellemzi: az *állandó rendnek* mindenekfelett való szeretete s a *világnézleti problémátlanság*, azaz, hogy számára a világ és az élet nagy alapvető kérdései már igen korán elintéztettek s végleg meg vannak oldva. Az

* A szerző előadása, melyet a gróf Zichy Rafaelné által palotájában 1932. dec. 10.-én rendezett jótékonycélú hangversenyen tartott.

előbbiből fakad konzervativizmusa, tekintélytisztelete, a hagyományokhoz való hű ragaszkodása, családi érzése, takarékosága, fegyelmezettsége. Az utóbbi a gyökere vallásosságának, lelki derűjének és nyugalmanak, megbízhatóságának. Mindkét vonás közös terméke a *harmónia szeretetének* s így azon életformákhoz való ragaszkodás egyházi, családi, társadalmi és politikai téren, amelyek az ily harmonikus életet számára eddig biztosították.

Most már közeledünk problémánk megoldásához : azok a lángelmék találják meg életformájukat a kispolgári élet nyugodt kereteiben, akik a mindenség nagy harmóniájának új szempontokból való felfedezői s boldog meglátói. *Leibniz*, *Kant* és *Goethe* egyaránt ily irányban nyitottak új perspektivákat az emberiség előtt. *Leibniz* felfedte számunkra, hogy a mindenség végső szerkezete csak harmonikus lehet s ezért a filozófiai optimizmus újkori megalapítója. *Kant* az ész összhangzatos rendszerére mutatott rá mint a tapasztalati világ törvényhozójára. *Goethe* pedig a modern ember szemével látja meg, hogy

Denn Alles was sich rühret
Am End' sich harmonieret.

Sokszor és helyesen mondták, hogy Mozart zenéje számunkra a szférák örök harmonikus muzsikáját szólaltatja meg. Ezt fejezi ki *Gounod* szép mondanása, hogy ha egyszer az égbe kerülök, első kérdésem a jó Istenhez az lesz : Hol van Mozart? Az örökkévalóságnak ama közvetlen élménye, melyben e géniusz részesít bennünket, a boldogság oly teljességével tölti meg néhány pillanatra lelkünket, melyet alig-alig birunk meg. *II. József* talán mélyebb igazságot mondott, mint maga is gondolta, midőn egy ízben így szólt Mozarthoz : «Ihre Musik ist für unsere Ohren viel zu schön». Ezt a földöntúli békét csak az a szellem adhatja nekünk, kit nem gyötörnek világnézeti kételyek. Mozart mindvégig erős és rendületlen katolikus hívő maradt, ki együtt élt az Egyházzal s annak kebelén halt meg. *Lelki* harcai voltak — különösen életének utolsó éveiben — de *világnézeti* küzdelmei soha. Ne tévesszen meg bennünket az, hogy néhány évvel halála előtt belépett az egyik bécsi szabadkőműves páholyba. Az akkori jozefinista páholyok ugyanis külsőleg inkább csak filantróp egyesületek voltak, melyek a felekezetenlküli vallásosságot is ápolták ; hiszen kötelező volt tagjaikra nézve az istenhit s magasztos imakönyveket is használtak szertartásaikban. Mozart, kiben sok volt az igazi művész naivitásából, boldogan muzsikált jótékonycélra a páholyban, élvezte tagjainak meleg barátságát, sőt körükben művészi inspirációt is nyert, amennyiben ott ismerte meg a tudós Ignaz von Bornot, kinek érdekes egyéniségét a Varázsfuvola Sarastrojában örökítette meg. Ez alakulat egyházellenes tendenciájáról valószínűleg nem vett tudomást ; mindenesetre megállapítható, hogy Mozart szabadkőművessége világnézetén mitsem változtatott.

Épp mert sohasem voltak világnézeti harcai és ingadozásai, a mindenség végső harmóniája számára valami kész, örök adottság, mely kora ifjúságától haláláig szüntelenül beragyogta lelkét. Más nagy művészek is végül meglátták e szertefoszló világon túl az örök Jóságot — így *Beethoven* a *IX. szimfóniában*, *Richard Wagner* a *Parsifalban* — de csak irtózatos lelki harcok után, amelyek nyoma mindvégig ott rezgett életükben. Náluk a mindenség harmóniájának meglátása *eredmény*, Mozartnál *kezdlet és vég*.

Am csak részben jellemezzük Mozart muzsikáját világnézeti szempontból, ha benne a szférák zenéjét halljuk meg. Valódi sajátossága, hogy e harmóniát *lehozza* számunkra az égből, vagyis azt érezteti, hogy bennük Isten meg-

áldja az utána sóvárgó és küzködő embert e földön. Ha Beethoven zenéjét egy emelkedő vonallal lehet ábrázolni, mert az emberi léleknek szörnyű szenvedések árán való felemelkedését jelképezi, Mozart muzsikájának lelkét egy leszálló vonal adná legtalálébban vissza, mely az örök rendet, békét és boldogságot lehozza számunkra az égből. Ez az áldó motívum cseng át géniusunk drámai zenéjében is. Úgy érezzük, hogy az örök Jóság megáldja gyermeki vidámságunkat a *Bastien és Bastienne*-ben, pajzán szerelmi játékaikat a *Così Fan'tutte*-ben, az isteni igazságosságba vetett hitünket a *Don Giovanni*-ban, a tisztá szerelmet a *Szöktetés*-ben, az emberi érték küzdelmét az előítéletek ellen a *Figaro házasságá*-ban s a viláosságért folytatott harcunkat e földön a *Varázsvujolá*-ban. Mozart az örök Jóságot és Szeretetet nemcsak az égben mutatja meg, de zenedrámáiban a földi világban való áldásos munkásságát is szemünk elé állítja. Nem szakad el a rögtől, zenéje a földi élet szenvedéseitől s gyönyöreitől is át van itatva, de e kettőt összekapcsolja, midőn annak nyugtalanságai és gyötrődései háttereként bemutatja az örök élet harmóniáját.

Abból indultunk ki, hogy Mozartban az ember és a művész sokak szemében élesen elkülönül. Immár felismertük, hogy a kettő között tátongó űr csak látszólagos. Ami csak kispolgári vonásnak látszik — a rend, a hűség, a harmónia szeretete — voltaképen az, ami művészetét is nagyvá teszi. Zenéjének titka, hogy mindenben és mindenütt Isten áldó szellemét látja, mely a szegény, gyötrődő ember lelkét beragyogja s végül magához emeli.

Midőn Mozart már súlyos betegen élete utolsó napjait élte, levelet írt Lorenzo da Ponte-hez, kedvenc librettistájához. Ebben elmondja, hogy bár erői szüntelenül hanyatlanak, folytatja a nála megrendelt Requiem írását, mert — úgymond — «az alkotás kevésbé fáraszt, mint a nyugalom»: «continuo, perche il comporre mi stanca meno del riposo». E mondásban benne van Mozart egész lelke. Mert azt jelenti, hogy oly közel jutott Isten örök életéhez, hogy nála is már egybefolyt a szüntelen tevékenység a földöntúli nyugalommal. Meghallotta az égből jövő zenét, mert már itt e földön a hit, a szeretet s a hűség soha el nem múló világában élt.

Pauler Ákos.

MINDEN ESTE ÍGY SZENVEDEK.

Gyógyult sebeim újra fájnak,
szétmarcangolt szívem sajog,
és seregestül hazajárnak
a multba-hall, bús sóhajok.

Keblemben ismét fölzenélnek
az elszállt bánat-himnuszok
és mártr-arcom mély szemének
kútjából könny megint buzog.

S lelkem áldott, titkos strójából,
hol rég halottan szendereg,
föltámadván, búsan kilábol
egy régi, álmódó gyerek.

Arcomba néz s riadva látja
— s hökkent hangja oly elhaló —:
a szép Álomnak nem barátja,
de gyilkosa a csűj Való...

Ő életemnek zord tavaszán
szép, boldog nyárról álmodott,
s álkozva most, mert bút havaz rám:
az Életet, az álnokot.

«Boldogtalan voltam!» — sikoltja —
«s jaj, boldog nem leszel te sem!...»
— S én és ő, lelkem régi holtja,
sírunk az estben csendesen...

Aradi-Szabó István.